

УДК 329.78:316.4

Мазан Р.С., Миколаївський державний гуманітарний університет імені Петра Могили

Мазан Радмила Серафимівна – директор загальноосвітньої школи I-III ступенів № 31 м. Миколаєва, вчитель російської мови та літератури вищої категорії, старший вчитель. У 1984 р. закінчила Миколаївський державний педагогічний інститут. Здобувач Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили. Коло наукових інтересів – формування політичної культури учнівської молоді в умовах демократизації українського суспільства.

Взаємодія державної влади та соціальних інститутів щодо посилення політичної активності молоді

У статті розглядається проблема формування державної молодіжної політики шляхом взаємодії державної влади, соціальних інститутів, громадських молодіжних організацій.

The article deals with the problems of forming of youth policy by means of interaction of state power, social institutions, public, youth organizations.

В Україні вже тривалий час відбуваються суперечливі та складні трансформаційні процеси в економіці, політиці та національній свідомості. У процесі демократизації наша країна пододала певний відтинок шляху і перебуває на етапі становлення політичних інститутів демократії. Проте конституційне закріплення основних інститутів та принципів демократії – тільки один із кроків на шляху демократизації. Україні вкрай необхідно консолідація демократії, тобто становлення і відтворення демократичної політичної практики, моделей та зразків поведінки, характерних для демократичної політичної освіти, подальше формування та удосконалення різноманітних, демократичних структур, звикання людей до життя в умовах демократії.

Історія засвідчує: справжній прорив суспільства у нову якість можливий лише тоді, коли в його трансформацію активно включається молодь. Над нею не тяжіють ідеологічні догми і

стереотипи, її не сковує гострий страх перед масштабами та глибиною змін, тому саме молодь може допомогти старшим поколінням переосмислити та переоцінити застарілі уявлення про життя, спонукати відійти від віджилих стереотипів і власним прикладом, вірою у свої сили спрямувати рух суспільства на життєву активність, позитивні переміни.

Сучасна українська молодь віддає перевагу активній життєвій позиції. Переважна більшість молодих людей зазначила, що у своєму житті найбільшою мірою покладаються на особисті знання, здібності та сили, оскільки схильні вважати, що долю людини визначає головним чином вона сама, а не зовнішні обставини. Це засвідчує достатню зрілість сучасної вітчизняної молоді у сенсі самостійності, віри в особисті здібності і сили, готовність для активної побудови свого життя та щастя, зниження патерналістських настроїв.

Для молодшої держави, якою є Україна, дуже важливо виховувати з дитинства у молодих покоління почуття любові до Батьківщини, громадської гідності, патріотизму, цьому може сприяти політична освіта та політична активність.

До цінностей політичних здобутків відносять: політична компетентність, повага прав та свобод людини, світоглядний плюралізм та толерантність, світ, ненасильство, соціальне партнерство, прагнення до раціоналізації конфліктів, консенсусу та діалогу як основи взаємодії між соціально-політичними агентами та інститутами, моделі політичної участі, які відповідають духу легітимності, законності та правопорядку, соціально-політичної активності громадян, спрямованих не до пристосування, а до середовища, до його дійсних змін, перетворення з метою покращення та удосконалення в інтересах людини та соціуму [1].

Політична свідомість є усвідомленням соціальними суб'єктами (індивідами і соціальними групами, класами, націями) своїх політичних інтересів, а також інших аспектів політики.

Політична свідомість є досить складним, суперечливим і багаторівневим явищем, що відображає таку ж складність і суперечливість суспільного буття, економічної та соціальної структури суспільства, динаміку політичних інтересів. Політична свідомість у гносеологічному відношенні має декілька рівнів, які розрізняються глибиною відображення суті й закономірностей політики. Це рівні, де набуває значення емпірична й буденна політична свідомість, яка характеризується соціально-психологічними рисами: почуттями, емоціями, настроєм, безпосереднім гострим сприйняттям політичних процесів і подій, здатністю чутливо реагувати на зміну політичних умов, а в ряді випадків і впливати на політичні процеси. Такі соціально-психологічні риси набувають особливого значення у переломні моменти розвитку суспільства, в умовах гострих політичних криз і катаклізмів [2].

У мінливих і суперечливих умовах сьогодення стикаються інтереси різних соціальних груп українського загалу у багатьох сферах суспільного життя, а це є об'єктивною передумовою виникнення й розвитку соціальних конфліктів.

Наявність численних проблем у житті сучасної молодшої людини, незадоволеність тим, як вони вирішуються, інколи підштовхують молодь до спроб вирішити її шляхом особистої участі у різного роду акціях соціального протесту.

Відомий український політолог В. Полохало, аналізуючи сучасні соціальні процеси, слушно зауважує, що соціально-політичним феноменом в Україні є існування саме "не громадянського суспільства", найяскравішим проявом чого є нездатність до об'єднань, створення діяльних громадянських асоціацій, а також організованого протесту захисту своїх прав [3].

Це зумовлюється низьким рівнем участі молоді в політичному житті, браком досвіду реальної політичної діяльності. Адаже за умов неможливості (або неспроможності) легітимним шляхом (тобто через участь у діяльності політичних партій і громадських організацій, сприяння приходу до влади тих сил, які відстоюватимуть інтереси певних соціальних груп) вирішувати власні проблеми зростає імовірність спроб покращити становище через участь у незаконних діях, зокрема недозволених страйках, бойкотах, вуличних заворушеннях тощо.

Необхідно зазначити той факт, що якщо в цілому політичні події мало цікавлять молодих людей, то питання політики держави серед молоді є досить актуальним. Важливими етапами на шляху українського суспільства до демократичної консолідації є виховання толерантності, поваги до прав людини, вміння долати стереотипи, знаходити компроміс. Опитування 2001 р. показало, що дві третини молодих людей часто або ж час від часу при спілкуванні з друзями обговорюють цю тему. Причому інтерес до молодіжної політики в громадян різних вікових груп практично незмінний. Отож, проблемним є те, що незалежно від віку лише кожний десятий респондент ствердно відповів, що відчуває наслідки проведення державою молодіжної політики.

За період від дня проголошення незалежності України процес політичного становлення пройшов кілька важливих етапів – багатопартійність, альтернативні вибори, розвиток мережі недержавних організацій та добровільних асоціацій громадян.

Успішне забезпечення демократизації політичної системи значною мірою буде залежати від правового та політичного виховання молодого покоління, гуманізації його політичної свідомості, що значною мірою обумовлено розумінням державної проблематики молоді, її інтересів, запитів, потреб та сприянням їх реалізації. Проблеми молоді – проблеми всього українського суспільства. Держава, здійснюючи послідовну молодіжну політику, здатна сформулювати демократичні цінності в суспільстві та утвердити державність у цивілізованому світі.

Для широких верств населення (принаймні, так вважає 31% опитаних) привабливішою була б така державна молодіжна політика, яка здійснювалася б на засадах забезпечення державою можливості молоді реалізувати свої конституційні права. Серед молоді прибічників такої політики ще більше: 36% опитаних, причому серед тих, хто має вищу освіту, цю думку поділяють 42%. Дещо меншу підтримку серед громадськості знаходить політика, коли разом з цією вимогою виконувалася б і вимога надання державою допомоги певним групам молодих людей (сиротам, інвалідам тощо) і підтримка обдарованої молоді (серед всього населення – 29%, серед молоді – 27%).

Вочевидь, даються відзнаки індивідуалізм і прагматизм, що все більше проявляються серед значної частини населення. Лише п'ята частина опитуваних широкого загалу і така сама серед молоді підтримує молодіжну політику держави, засновану на засадах надання соціальних пільг та забезпечення безпосередньої опіки у вирішенні проблем юнаків та дівчат [4].

Хоча, як свідчать соціологічні дослідження, молодь мало звертається до відповідних державних виконавчих органів, в основному їм не довіряє, негативно оцінює їх діяльність, а більше надіється на себе, все ж 83% молоді вважає, що в органах влади повинні існувати окремі структури, які мають займатися формуванням та реалізацією державної молодіжної політики.

Серед суспільних інститутів найменшою довірою серед молоді (як і серед всього населення) користуються політичні партії (їм повністю або частково довіряли 11% молодих людей) та профспілки (16%). Більше того, молодь досить критично оцінила їх діяльність. Так, лише 14% молодих респондентів віком 14-28 років вважають, що політичні партії сприяють розвиткові демократичного суспільства, політично-економічному розвитку кожної особистості. З іншого боку, 37% молоді відповіло, що політичні партії не справляють ніякого реального впливу на стан справ у країні, а 27% молодих людей сказали, що вплив політичних партій на ситуацію в Україні скоріше, негативний. 59% переконані, що велика кількість політичних партій, які існують нині в Україні, перешкоджає розвиткові країни, тому близькі за ідейними позиціями партії повинні об'єднуватися.

Незважаючи на таке ставлення до партій, членство в них є важливим показником рівня громадської активності молодих людей.

У попередні роки в Україні спостерігалася тенденція втрати молоддю інтересу до політики, тому що виховання життєздатного покоління, становлення молоді як творчої сили в суспільстві неможливі без її самодіяльності, самостійності, самоуправління. Молодіжна самодіяльність та ініціатива, прагнення юнаків і дівчат до самостійної участі в житті суспільства і держави, у задоволенні та реалізації власних потреб і інтересів сприяють створенню й функціонуванню громадських об'єднань, організацій, які є важливою складовою молодіжного руху, а отже, й інструментом у формуванні та реалізації молодіжної політики [6]. Вони є середовищем спілкування та взаємодії молодих людей, своєрідним суспільством у суспільстві, де діють, окрім загальноприйнятих законів, норм поведінки, свої норми і правила, права та свободи, обов'язки і відповідальність.

Робота з молоддю є одним із пріоритетів Представництва ООН в Україні, а Молодіжний Самміт ООН – найяскравішою молодіжною подією року, що збирає молодіжних лідерів та підбиває підсумки їх річних досягнень щодо наближення до Цілей розвитку тисячоліття України.

У цьому році Самміт відбувався вдруге, його проведення стає гарною традицією та розбудовує послідовний підхід молоді України щодо досягнення Цілей. На першому Самміті, що відбувався в жовтні 2002 р., молоді люди ознайомились з Цілями, які були прийняті ООН та підписані Президентом України у вересні 2000 р. Працюючи у комітетах, молодь розробила рекомендації, які були надіслані до Кабінету Міністрів України, до Верховної Ради України та до Президента України. В результаті роботи Самміту молоді лідери створили електронну мережу "Цілі розвитку тисячоліття", завдяки якій вони обмінювались інформацією та розробляли спільні проекти протягом року.

Другий молодіжний Самміт відбувався 18-20 липня 2003 р. у мальовничій Пущі Водиці (м. Київ). Представники більш ніж 250 громадських молодіжних організацій та органів молодіжного самоврядування на шкільному, університетському, міському, обласному, державному та міжнародному рівнях зібрались та запропонували конкретні аргументовані пропозиції та детальні проекти, спрямовані на досягнення цілей розвитку тисячоліття України. Отже, підхід молодих людей до вирішення проблеми значно еволюціонував – вони вже не обмежувались рекомендаціями представникам влади, розробляли

свої проекти, спрямовані на досягнення цілей, та брали на себе обов'язання втілювати їх у життя.

Другий молодіжний Самміт проходив під егідою Представництва ООН в Україні та за сприяння державного комітету України у справах сім'ї та молоді. Консультації з експертами органів влади, агенцій ООН та громадських організацій були надзвичайно корисними для молоді, вони зробили вагомий внесок щодо вдосконалення молодіжних проектів. Слід відзначити, що представники обласних та міських державних адміністрацій, а також міських рад з регіонів України відвідали Самміт, поділились своїми враженнями та висловили бачення подальшої співпраці з молоддю. Всі агенції ООН, представлені в Україні, взяли активну участь у Самміті – програма розвитку ООН (ПРООН), дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), Волонтери ООН, Міжнародна організація міграції, Міжнародна організація праці, Всесвітня організація охорони здоров'я, Програма ООН СНІД (ЮНЕЙДС), Департамент громадської інформації, Світовий Банк, а також Фонд народонаселення ООН.

Реалізуючи молодіжну політику, необхідно врахувати й те, що у цьому процесі, з одного боку, саме молодіжні організації є своєрідним посередником між державними органами і молоддю, а з іншого – серед усіх основних інститутів соціалізації юнаків і дівчат саме їм молоді люди виявляють досить високу довіру.

Так, соціологічне дослідження 2001 р. засвідчило, що громадським молодіжним об'єднанням “повністю довіряють” та “скоріше довіряють, ніж ні” 37% респондентів віком 14-28 років. Причому молодіжним організаціям більше довіряють представники наймолодшої вікової когорти (14-19 років) – 36%, тоді як серед 20-28-річних – 21%.

Серед запропонованих для оцінки основних організацій, суспільних інститутів молоддю вище оцінені засоби масової інформації, Збройні сили України, правоохоронні органи, релігійні організації, Президент України Л. Кучма. Позаду ж залишився Кабінет Міністрів України (24%), Верховна Рада України (17%), голови районних і обласних державних адміністрацій (відповідно 26 і 23%), профспілки (16%) та політичні партії (11%).

За результатами цього ж опитування, молодіжні організації, їх лідери мають певний вплив на формування молодих людей. На запитання

“Наскільки авторитетними для Вас особисто є думки, що надходять до Вас із наведених джерел інформації?” 14% молодих людей відповіли, що для них думка керівників молодіжних організацій є авторитетною. І хоча це значно поступається авторитету думки сімейного оточення (такою її вважають 92% опитаних), друзів (87%), телебачення (68%), разом з тим випереджає авторитет думки представників релігійних конфесій (13%) та керівників політичних партій (8%).

Відрадным є той факт, що процес становлення та розвитку молодіжного руху протягом 200-1 р. ширився і поглиблювався. Так, якщо 1997 р. Мінюстом України було зареєстровано 6 всеукраїнських молодіжних та дитячих громадських організацій, 1998 р. – 11, 1999 р. – 17, то 2001 р. – 19 [4].

Понад 4,5 тис. молодіжних та дитячих об'єднань 2001 р. діяло на регіональному рівні, що майже утричі більше порівняно з 1998 р. Процес регіоналізації – в цілому позитивне явище, оскільки сприяє загальному напряму соціальної політики, наближує молодіжні і дитячі громадські об'єднання до особистості, вирішення її проблем. Це також відповідає загальносвітовим тенденціям. Наприклад, у Данії – 86%, Великобританії, Бельгії – 60% членів молодіжних організацій працюють саме в таких структурах.

В умовах будівництва правової і демократичної української держави, якій притаманна багатопартійність, вільне функціонування і розвиток інститутів громадянського суспільства, актуальною є потреба дійсно широкого інформування населення про основні напрямки внутрішньої та зовнішньої політики держави, роз'яснення суті докорінних соціально-економічних і політичних змін у суспільстві, формування позитивного іміджу України на міжнародній арені.

Питання реалізації державної молодіжної політики перебувають у центрі уваги усіх органів влади, створена чітка і розгалужена система, реалізація такої політики, яка охоплює всі рівні влади, – від керівництва на рівні держави, області, міста, району до спеціалістів по роботі з молоддю.

Незважаючи на те, що молодь у своїй масі є начебто досить аполітичною, важливо мати уяву про її ставлення до суспільних інститутів, у першу чергу – інститутів влади. Адже традиційно одним із показників рівня легітимності тих чи інших організацій, інститутів чи політичних діячів вважається саме рівень довіри до них населення, молоді ж зокрема.

Рівень такої довіри молоді, як і представників інших вікових груп, упродовж останніх років постійно був низьким. Проте він значно підвищився в період виборчої кампанії Президента України 2004 р.

До організаційного забезпечення національних та регіональних програм, сприяння соціальному становленню й розвитку дітей та молоді з питань реалізації державної політики входять авторитетні фахівці профільних структурних підрозділів, які дозволяють цілеспрямовано і послідовно вирішувати питання, пов'язані з реалізацією державної політики, контролювати хід виконання національних і регіональних програм у цій сфері. Своєю діяльністю фахівці будують у тісній співпраці з іншими структурами, зокрема з центром соціальних служб для молоді, службою у справах неповнолітніх, відділом освіти, відділом культури, спеціалістами з питань роботи з молоддю.

Досвід функціонування інституту спеціалістів по роботі з молоддю місцевих рад довів цілковиту виправданість такої практики, переконливо свідчить на користь поширення такого досвіду в межах усієї України.

Від розкриття творчого потенціалу молоді істотно залежить не лише соціально-політичне становище суспільства, але й духовно-культурні характеристики, добробут та умови життя прийдешніх поколінь.

Концепція громадянської освіти в Україні, окремо в розділі "Зміст громадянської освіти", охоплює політичні знання щодо демократичних принципів функціонування політичної системи і влади та їхньої специфіки в Україні; процедури та механізмів формування і функціонування державних структур, порядку реалізації їхніх повноважень, апеляції до них, основи конституційного устрою в Україні, особливостей взаємодії органів державної влади й органів місцевого самоврядування та їхньої відповідальності перед громадянами.

Також у Концепції виокремлена політико-правова сфера на рівнях:

Література

1. Коршунова О. Политическое воспитание школьников: педагогический анахронизм или актуальная проблема? // Народное образование. – 2002. – № 5. – С. 170-173.
2. Основи політологічних знань: Навчальний посібник – Дніпропетровськ; Миколаїв, 1999. – С. 168-169.
3. Пономаренко Л. Громадянська освіта в Україні: ментальний аспект // Директор школи. – 2001. – № 20. – С. 4-5.
4. Інтеграція молоді в сучасні економічні відносини: Щорічна оповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про стано-

– уявлення:

про механізми функціонування політичної системи та влади в Україні; особливості взаємодії органів державної влади і органів місцевого самоврядування та їхня відповідальність перед громадянами; про права людини, механізми їхнього захисту;

– інтелектуальних умінь:

критично сприймати інформацію, самостійно її аналізувати; приймати виважені рішення з урахуванням юридичних норм, послідовно відстоювати свої права;

– настанов та цінностей:

усвідомлення себе як громадянина і патріота України; лояльне і водночас вимогливе становлення до влади; активна позиція щодо необхідності брати участь у демократичних перетвореннях, усвідомлення абсолютної цінності прав людини, свободи особистості;

– досвіду участі:

вміння реалізувати своє право на участь у виборах та інших формах прямої демократії; орієнтування в сучасній політичній ситуації.

У сучасних громадянських суспільствах молодь – це значна політична, економічна і соціальна сила, здатна не лише потенційно, а й реально впливати на перебіг суспільних процесів, обстоювати свої, особисті інтереси, діяти як творчо, так і деструктивно.

Для того, щоб молодь не втратила віри у своє щасливе майбутнє, жила повноцінним життям і не потонула у вирішенні проблем, які пов'язані лише з її виживанням, для того щоб у найближчому майбутньому саме молоді люди змогли якнайактивніше посприяти виведенню України на шлях процвітання, уже сьогодні державна молодіжна політика має стати в нашій країні в ряд пріоритетних напрямків діяльності держави із залученням до її здійснення на всіх рівнях як державних органів, так і широкого загалу громадськості.

вище молоді в Україні. – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2001. – С. 125-133.

5. Костюк І. Громадянин і влада у минулому, сьогодні і майбутньому // Дискусії. – 2002. – С. 22-23.
6. Всеукраїнський Молодіжний Самміт ООН-2003. – К., 2003. – С. 3.
7. Коваль Г.В. З досвіду роботи Миколаївської облдержадміністрації по реалізації державної політики стосовно сім'ї, жінок, молоді та дітей. – Миколаїв, 2002. – С. 16-25.
8. Концепція громадянської освіти в Україні // Директор школи. – 2001. – № 20. – С. 8-9.

Надійшла до редколегії 11.11.2003 р.